

VAN-E BIRTOKLÁS A MAGYARBAN?

Írta: dr. Végvári József

Előadásom címe kétértelmű, és szándékoltan az. Először is, kézenfekvő a címet nyelvünkre vonatkoztatni, s ekkor megvizsgálandó, nyelvtani vagy szótani eszközökkel kifejeződik-e a birtoklás (mint nyelvi jelenség) a magyar nyelvben, és ha igen, hogyan történik ez. Másodszer, adódik egyfajta jogi, történelmi, közgazdasági, netán lélektani közelítés, mely szerint a kérdés a következőképpen fogalmazható át: él-e bennünk, magyarokban az anyagi, természeti stb. javak birtoklásának vágya nagyjából ugyanabban az értelemben, ahogyan mondjuk a török, angolszász, japán stb. emberekben él ilyen vágy? Lehet, hogy sokak számára a válasz nyilvánvaló „Igen”, esetleg még azt is hozzátennék: „Mi az, hogy!”, vagy „Nagyon is!”, és még egyéb efféle nyomatékosító kifejezéseket. Én nem sietném el ennyire az „igen” választ, és azt javaslom, vizsgáljuk meg alaposan a kérdést, mindenek előtt nyelviileg.

Sajátságos módon a leíró magyar nyelvtanok nem tárgyalják tételesen ezt a kérdést, és számomra is csak nyelvtanári gyakorlatom során vetődött fel. Bármely nagyobb indogermán¹ nyelvet tanuljuk-tanítjuk, már az első két-három hónap során kikerülhetetlenül fölmerül a kérdés: hogyan kell kifejezni a birtoklást a latin, angol, német, francia, stb. nyelvben, e nélkül egyszerűen nem lehet tovább menni. A nyelvtanuló ezen a ponton megjegyezhetné, hogy talán előbb a magyarban kellene megnézni – már csak azért is, mert erről éppen magyar nyelvtan órán nem tanultunk – de hát nyelvtanulóink legalább olyan jól vannak idomítva, mint nyelvtanáraink, és nem szokás kellemetlen kérdéseket föltenni az órán.

Az egyszerűség kedvéért maradjunk az angolnál. Az első hatvan óra valamelyikén megtanítjuk diákjainkkal, hogy e nyelvben a birtoklást a *to have* igével kell kifejezni, melynek jelen időben – az előtte álló személyes névmástól függően – két alakja van: *has* egyes szám harmadik személyben, és *have* az összes többiben. Esetleg fölkerül a táblára egy efféle mondat: *Steve has a new bike*. E mondat jelentéstartalma, az, hogy Pistinek új kerékpár van a tulajdonában, vagy birtokol egy új kerékpárt, amit közönségesen nyelvünkön úgy fejezünk ki, hogy „Pistinek új kerékpárja van”. Nyilvánvaló tehát – és ezt a legtöbb nyelvtanár meg is fogalmazza – hogy a magyarban nincs az angol *to have*, a német *haben*, a latin *habeo*, a francia *avoir* igékhez hasonló, közönségesen használható igéje, egyszavas „kifejezése a birtoklásra”. És mi van helyette? Van egy „körülírásunk”, melyben van egy *-nak/-nek* ragos névszói rész, s ezt a ragot a „birtokos” kapja meg, van a létige, és van egy ún. birtokos személyranggal ellátott rész, ez pedig a birtok (e birtokos személyragok gyanúsan hasonlítanak az igeragozásban használt ragokra: *-m, -d, -ja/-i*, stb.).

Ige helyett tehát mi magyarok névszói kifejezést használunk, így jól tesszük, ha alaposan megnézzük, miféle szerkezet ez. Erről a *-nak/-nek* ragról azt tanuljuk, hogy a főnév részeshatározói esetét fejezi ki, vagyis ilyen raggal kell ellátni az egyik főnevet

¹ Karácsony Sándor nyomán döntöttem e megjelölés mellett, a korábbi időszakokban divatos árja, indoárja, illetve a ma uralkodó indoeurópai helyett.

például az *adni* (valamit valakinek), *megmondani* (szintén valamit valakinek) stb. igék mellett. De jól tudjuk, hogy ez a rag nemcsak itt fordul elő a névszóragozásban, hanem még egy helyen – éppen a birtokos eset ragjaként. Azzal a sajátos helyzettel állunk szemben, hogy a névragozásban lényegében egybeesik két, elvileg különbözőnek tételezett eset, a birtokos és a részes; ilyesmi nem fordul elő a magyartól merőben eltérő szerkezetű és működésrendű, főntebb említett indogermán nyelvekben.

Vajon mit mond erről az akadémikus nyelvtudomány? Igen érdekes, hogy ezt a kérdést a névszói esetragok számosságával kapcsolatban tárgyalja – és csak azzal kapcsolatban! Íme mit olvashatunk egyik egyetemi tankönyvünkben (Bencédy és mások: *A mai magyar nyelv*, Tankönyvkiadó, Budapest, 1976), „A névszói viszonyragozás” című fejezetben: „A legújabb leíró alaktani vizsgálatok szerint a felsoroltak közül az első 18 esete minden névszónak a valóságban is megvan. Ezért több nyelvész szerint csak ezt a 18 (illetőleg 17) esetet tekinthetjük a magyar névszói esetrendszer tagjának. – 18 esetről akkor beszélünk, ha a részeshatározói esetet és a birtokos esetet külön is számítjuk, 17 esetről pedig akkor, ha a kettőt az alaki egyezés miatt egynek vesszük. Mi a magunk részéről azért választottuk külön őket a táblázatban is, mert a funkcióbeli különbözőségeken kívül abban is eltérnek egymástól, hogy a részeshatározói esetben álló főnév rendszerint csak igei (néha melléknévi) alaptag bővítménye lehet, a birtokos esetben álló főnév pedig csak főnévi alaptaghoz tartozhat. Ennek a különbségnek pedig alaki következménye is van, többek között az, hogy az utóbbihoz tartozó főnévi alaptag kötelezően fölveszi a birtokos személyragot. Ezenkívül a birtokos eset többnyire váltakozhat az alanyesettel, a részeshatározói eset azonban nem. (200. old.)”

A továbbiakban megkíséreljük értelmezni, kibontani ezt a tudományosnak nevezett bikkfanyelven megírt szöveget, s közben világgépi értelmezését is adjuk a nyelvi tényeknek (közismert, hogy a magyar nyelv esetében ez szigorúan tilos, míg más nyelvek esetében nem az). Már azon is érdemes külön elcsodálkozni, hogy egy ilyen súlyos kérdést a közel 600 oldalas tankönyv egyetlen apróbetűs bekezdésben „tárgyal”, ha egyáltalán lehet ezt tárgyalásnak nevezni.

Rövidre fogva a dolgot: ha nyelvünk a névragozásban – egyedül álló módon – összemossa a két esetet, s az indogermán nyelvek egyszavas igéje helyett összetett, mégpedig részeshatározói szerkezettel fejezi ki a birtoklást, akkor ennek nézetem szerint egyetlen oka lehet, mely nyelv és világgép viszonyában úgy értelmezhető, hogy mi magyarok eredendően nem birtokolni akarjuk a világ dolgait, az anyagi javakat, hanem részesülni akarunk belőlük, mégpedig – természetes módon – úgy, hogy azokból mások is részesülhessenek. Elismerem, hogy ez egy vakmerő, ha ugyan nem hajmeresztő következtetés.

Teljesen nyilvánvaló, hogy amit a mai magyar valóságban tapasztalunk, élesen ellentmond e tételünknek, és e dolgozatnak nem is lehet feladata, hogy az ellentmondást megmagyarázza. Egy valamit azonban ki kell mondanunk: mi, magyarok ma (és már jó ideje) nem azt csináljuk, amire nyelvünk hitelesít vagy képesít bennünket, sőt cselekedeteinkben nyelvünk ellenében dolgozunk és élünk. Nyilvánvaló, hogy ilyesmit büntetlenül nem lehet hosszú időn át folytatni. Rögtön

kínálkozik a kérdés: vajon más nyelveken beszélők is efféle meghasonlottságban élnek? Ugyanilyen gyorsan adódik rá a válasz: egyáltalán nem. Az angolszász ember, akinek nyelvében az *I have* fejezi ki a birtoklást, már legalább 500 éve pontosan azt csinálja, amire őt nyelve képesíti, azaz birtokol, és esze ágában sincs pusztán „részesülni” a javakból. Megjelenik például Amerikában, és birtokba veszi a földrészt. Néhány millió indián ellenáll – a folytatást ismerjük. Ők azt mondják, azóta megváltoztak. Tényleg, ma sokkal finomabb módszerekkel érvényesítik nyelvük működésrendjét a világban, és soha ennyi minden nem volt birtokukban, mint ma. Ne csodálkozzunk azon, hogy számukra ez egy sikeres nyelv. Kiválóan alkalmas arra, hogy anyagi-fogyasztói érdekeit az egyén érvényesíteni tudja, természetesen mások rovására, és ma egyre inkább csak erre alkalmas. A magyar nyelv erre nem alkalmas, vagy csak igen korlátozott mértékben.

Térjünk vissza nyelvünk szerkezeti kérdéseire, és vizsgáljuk meg most már, hogyan fejezzük ki a „birtoklást” két főnév összekapcsolásával. Fenti példánknál maradván ezt kapjuk: *Pisti(-nek a) kerékpár-ja*. Angol megfelelője: *Steve's bicycle*. A különbség szembeötlő: míg az angol csak a birtokoson jelöli a birtoklást, a magyar a szerkezet mindkét tagján. Tehát az angol (német orosz, latin stb.) szerkezetre nem is volna szabad a birtokviszony elnevezést használni, hiszen náluk egyoldalú és egyirányú, felülről lefelé ható merev alárendelés érvényesül, a magyar szerkezet pedig igazi viszony, hiszen mindkét oldalon jelződik, kiegyenlített mellérendelésként. Tehát itt is, egy formálisnak vélt nyelvtani szerkezetben is, működik nyelvünknek Karácsony Sándor által fölismert jellegzetessége, a mellérendelő észjárás, mely élesen szemben áll az indogermán alárendelő észjárással. Ami természetesen megint csak nem áll meg a nyelvénél, hiszen ő így viszonyul a természethez, a másik néphez, a szomszédjához stb. Nyelvünkben a birtok is mintegy „visszajelez”, részt vesz a viszony kiépítésében. Ráadásul ez a kötelező – vagyis fontosabb – része a viszony jelölésének, a birtokoshoz járuló rész elhagyható (ez fejeződik ki fenti idézetünkben úgy, hogy „váltakozhat az alanyesettel”).

Utolsó megfigyelésünk következik a nyelvi szerkezetekkel kapcsolatban, melyet a maga bikkfanyelvén tankönyvünk így fejez ki: „a részeshatározói esetben álló főnév rendszerint csak igei (néha melléknévi) alaptag bővítménye lehet, a birtokos esetben álló főnév pedig csak főnévi alaptaghoz tartozhat”. Másként fogalmazva: nyelvünkben nincsenek birtokos esetet vonzó igék, sőt nem is lehetnek. A nyelvtanulók tudják, mennyi ilyen vonzatú igét kell bemagolni más nyelvek tanulásakor, melyekben a birtokos eset egy a sok közül, tehát éppolyan önálló, mint a többi. A mi nyelvünkben azonban el sem képzelhető ilyesmi, hiszen hogyan is lehetne olyan ige, melynek vonzata *-nak a/-nek a?* Újabb közvetlen bizonyítékot kaptunk arra nézve, hogy a birtokos esetnek semmiféle önállósága nincs nyelvünkben, s ezen észrevétel egyúttal le is kerekíti történetünket.

Újabb világképi eszmefuttatás következik, és most már nevének nevezzük a gyermeket. Végső soron itt arról van szó, hogy nyelvünk ugyanazt fejezi ki a maga eszközeivel, mint a Szent Korona tana másféle szinten. A Kárpát-hazában ugyanis földet senki sem birtokolhatott – még a király sem! – hanem csakis a Szent Korona. Ez lényegében ma is így van, hiszen a Szent Korona tanát nem hatálytalanították;

mellesleg nem is lehet hatálytalanítani, hogyan képzelhetik istentagadó jogászok és politikusok, hogy Isten művét ember hatálytalaníthatja? Legfeljebb annyit tehet, hogy nem beszélünk a Szent Korona hatóerejéről, mint ahogyan nem beszélünk a nyelvünkben kifejeződő világképről. A Szent Koronán belül (vagy alatta) pedig mellérendelő viszony áll fenn uralkodó és nemzet között, ami ugyanolyan páratlan dolog a világban, mint nyelvünk képletező–teremtő ereje és működésrendje.

Történések feladata lesz kideríteni, hogyan sülyedhettünk odáig, hogy ilyen nyelv, ilyen műveltség és ilyen Korona birtokában eltűnjük: angolok, franciák és más efféle, hitéből kifordult, műveltségében elszervetlenült, erkölcsében leépült „nemzetek” oktassanak bennünket demokráciára és jogegyenlőségre? Hogy eltöröltessék velünk az ősiség törvényét, mely nyelvünkkel és a Szentkorona-tannal teljes összhangban sokszáz éven át megvédett bennünket a bankházak mérgező-pusztító befolyásától. Hogy ránk kényszerítsék a primitív alárendelő viszonyt, melyet ők egyetlenként ismernek, és gyakorolnak a természettel, más népekkel stb. szemben? Ezek a „nemzetek” nem ismerték a főtt ételt és a kéményt, amikor mi már gazdagon díszített, légkondicionált jurtákban ápoltunk egy számukra elképzelhetetlenül magas rendű, mellesleg máig élő műveltséget? Amikor nálunk már régen megvalósult a jogegyenlőség, mert a nő nőként, a férfi férfiként teljesezhetett ki, és nem egymás jogait akarták elorozni. Amikor mi már régen megvalósítottuk a jogegyenlőséget, a kölcsönös birtoklást, azaz részesülést, melyet népmeséink így fejeznek ki: „Te az enyém, én a tied, ásó, kapa s nagyharang válasszon el bennünket”.

Debrecen, 2006. július 23.